

Struikelstenen

Nieuwsbrief - Uitgave 9 – augustus 2021

Dit is de negende Nieuwsbrief van Stichting Struikelstenen Sliedrecht. De activiteiten van de stichting hebben een breed draagvlak in de Sliedrechtse samenleving. U ontvangt deze nieuwsbrief omdat u op een of andere manier betrokken bent bij ons mooie project: het realiseren van zo'n 40 Struikelstenen in Sliedrecht!

Naast de nieuwsbrieven kunt u ons nieuws ook volgen via onze website en onze facebookpagina.

Website: www.struikelstenensliedrecht.nl

Facebook: facebook.com/struikelstenensliedrecht

Nieuwe Struikelstenen

Door de Coronabeperkingen was het moeilijk een goede planning voor het leggen van de volgende reeks stenen te maken. Ook nu houden we nog de nodige slagen om de arm, maar als alles zich - na de tegenslag van kort terug - positief blijft ontwikkelen, zijn dit onze plannen:

Stenen voor Jacob van der Knaap en Gerrit Gijsbertus de Bruin

De stenen voor deze Merwedegijzelaars hebben we al een poosje in huis. Helaas kon een eerder geplande legging in november 2020 niet doorgaan. Binnen de gegeven omstandigheden en in overleg met de families zullen de stenen nu worden gelegd op zaterdag 18 september a.s. De eerst te leggen steen is die voor Jacob, deze zal om 10.30 uur in de Julianastraat gelegd worden. Daarna lopen we naar de Wilhelminastraat voor de steen van Gerrit. Het leggen van de struikelstenen vindt dit keer in besloten kring plaats.

Mei 2022

In mei volgend jaar is het plan om zes eerder gelegde stenen voor Merwedegijzelaars (Teunis Ceelen, Klaas Görtemöller, Pieter Harkema, Pieter van Hemert, Arie de Kluijver en Steven Gerrit van der Kreeft) te vervangen. In de loop van de tijd bleek het namelijk mogelijk om op de stenen ook te vermelden dat het om een "MERWEDEGIJZELAAR" gaat en adviseerde de entourage rond Gunter Demnig bovendien om in plaats van "omgekomen" het begrip "bezweken" te gebruiken. Op de te leggen stenen van Gerrit Gijsbertus de Bruin en Jacob van der Knaap hebben we die aanpassingen al doorgevoerd.

Najaar 2022

We hopen Gunter in het najaar van 2022 weer in Sliedrecht welkom te mogen heten. We zijn van plan nog vier stenen te leggen. Dat betreft drie Merwedegijzelaars (Barend de Bruin; Arie Kors Groeneveld en Cornelis de Rek) en een heel bijzondere steen voor Eline Sanders, de grote zus van Marleentje en Bertje, die al eerder een steentje hebben gekregen in de Hugo de Grootstraat. Over de stenen van Barend de Bruin en Cornelis de Rek vindt nog overleg plaats, waardoor Demnig volgend najaar hoogstwaarschijnlijk alleen de stenen voor Arie Kors Groeneveld (Rivierdijk 256) en Eline Sanders (Hugo de Grootstraat 70) zal leggen.

Eline (Elly) Sanders

Eerder (zie ook de website) vertelden we het droevige verhaal over de familie Sanders. Om hun kinderen in veiligheid te brengen, brachten de ouders ze onder in Sliedrecht (Marleentje 8 jaar oud en Bertje van 4). De grote zus Elly (12 jaar oud) belandde in de Achterhoek. Omdat de drie kinderen opgenomen werden in gastgezinnen leek de kans groot dat ze aan de aandacht van de bezetter zouden ontsnappen. Daarbij was echter geen rekening gehouden met Jodenjagers, die voor 3x fl. 7,50 bereid waren deze Joodse kinderen de dood in te jagen.

Marleentje en Bertje in Sliedrecht en Elly in Barchem (nu gemeente Lochem) werden op dezelfde dag, 27 augustus 1943, opgepakt. In de Hollandsche Schouwburg in Amsterdam treffen ze hun vader en moeder weer. Een vluchtpoging loopt mis en op 10 september 1943 wordt het hele gezin in Auschwitz vermoord.

In 2018 zocht onze stichting contact met diverse mensen en instellingen in en rond Barchem. De animo om samen iets te doen (zoals een Struikelsteen voor Elly) was niet al te groot. Het adres waar Elly verbleef lag nogal achteraf, haar schoolvriendinnetje wilde liever niet meer aan de gebeurtenis herinnerd worden en het Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem en het Stichtingsbestuur van de Synagoge in Lochem hielden afstand. We besloten daarop de mogelijkheid te onderzoeken een steen voor Eline bij die voor haar zusje en broertje te plaatsen. Begin dit jaar is dat idee verder uitgewerkt en besloot ons bestuur om aan een lokaal weekblad in Lochem een stukje te sturen met daarin het verhaal over Eline en ons plan voor een Sliedrechtse steen. Om het adres van het weekblad te achterhalen, kwamen we in contact met de gemeente Lochem en toen bleek dat er sinds juni 2019 ook een Stichting Stolpersteine Lochem bestaat.

De contacten werden daarna snel gelegd en nadat we het verhaal over Eline hadden verteld (de bestuursvoorzitter kende het niet), is besloten dat ook in Barchem een steen voor Eline geplaatst zal worden.

Onze voorzitter Rien Visser is ter plekke wezen kijken en ontmoette daar zijn collega-voorzitter Pieter Arts.

Omdat Lochem een groot buitengebied heeft (waar op verspreide locaties Joodse mensen zijn opgepakt) kiezen ze er daar voor om bij de steen ook een soort monumentje te plaatsen. In de tekst op het monumentje voor Elly Sanders zal ook worden herinnerd aan het oppakken van Marleentje en Bertje in Sliedrecht.

Op de foto de locatie die onze collega's in Lochem voor ogen hebben voor het monumentje voor Eline Sanders.

Schoonmaken Struikelstenen, mooie actieweek

Van maandag 17 tot en met donderdag 20 mei kwamen de leerlingen van de Oranje Nassauschool, het Griendencollege, de Prins Willem Alexanderschool en de Johannes Calvijnsschool in actie om de struikelstenen in ons dorp weer te poetsen tot ze glommen.

Maandagmiddag 17 mei deden leerlingen van de Oranje-Nassauschool het rondje over de Oude Uitbreiding. Over drie groepjes verdeeld werden de stenen van de familie Kleinkramer (6 stuks), de familie Hartog den Hartog (4 stuks) en Marleentje en Bertje Sanders schoongemaakt. De groepjes werden daarbij begeleid door hun leerkracht meneer De Bruijn, directeur van de school mevrouw Van den Herik-Rijsdijk en stichtingsbestuurslid Gerrit Venis. Hij kon vertellen dat er plannen zijn om ook voor het oudere zusje van de kinderen Sanders een steentje te leggen. Tijdens het poetsen regende het gestaag en doornat kwam de leerlingen weer terug op school.

Dinsdagmiddag 18 mei was Gerrit Venis ook aanwezig bij het schoonmaken van struikelstenen door een groepje leerlingen van het Griendencollege. Deze school maakt enkele meer verspreid liggende stenen van Merwedegijzelaars schoon. Samen met docente mevrouw Zijderveld-Klein deden Fabiënne, Lazio, Loïs en Silver hun uiterste best de stenen weer te laten blinken. Vooral de steen van Pieter van Hemert (bij Parallelweg 8) had aandacht nodig. Maar die was na het poetsen weer meer dan het aanzien waard.

Woensdagmorgen 19 mei was het de beurt aan de Prins Willem Alexanderschool en ons bestuurslid Ronald Kitsz. Op de geplande tijd werd veel regen voorspeld. Daarom werd een uur eerder met het schoonmaken begonnen. Twee groepen acht gingen daarmee aan de slag.

De Johannes Calvijnsschool sloot samen met ons bestuurslid Anja van der Starre de schoonmaakactie af op donderdagmiddag 20 mei. Vooraf kon Anja op verzoek van leerkracht Erik Lommers het verhaal achter het monument voor de Merwedegijzelaars aan de Adriaan Volkeringel vertellen. Bij het schoonmaken was ieder keer een bestuurslid van onze stichting aanwezig om tekst en uitleg te geven. Als bestuurders ervaren wij het allemaal als een eervolle en belangrijke taak om deze kinderen de verhalen van de oorlog uit ons eigen dorp te vertellen. Het viel wederom op hoe geïnteresseerd zij waren. En zo wordt er met het 'oppoetsen' van de stenen meer opgepoetst dan de stenen alleen.

Struikelstenen

■ ■ ■ Sliedrecht

Ontroerend was het moment, waarop er een oudere meneer langsleiep toen de leerlingen van de Johannes Calvijnsschool donderdag de twaalf stenen aan de Stationsweg onder handen namen. Meneer keek geïnteresseerd toe en zei geëmotioneerd, dat hij erg content was met de actie van leerlingen, want voegde hij eraan toe: 'dat mag nooit meer gebeuren!'

Wij als stichting waarderen het dat we zo veel medewerking van leerkrachten en leerlingen van de scholen krijgen bij het schoonmaken van de struikelstenen en het doorvertellen van de verhalen in Sliedrecht.

Een wandeling terug in de tijd

Een tijdje terug werd ons bestuur benaderd door mevrouw Hetty Koning, seniorencoach, die voor een cliënt uit Maurik op zoek was naar de heer Van Veen. Haar cliënt, de heer Kees van Wijngaarden, had het verhaal van de heer Van Veen over het oppakken van de familie Kleinkramer gelezen en hij herinnerde zich dat Meta (Mietje) bij hem in de klas had gezeten. Het lukte beide heren met elkaar in verbinding te brengen en dat leidde er toe dat de heer Van Wijngaarden op 3 augustus jl. een bezoek aan Sliedrecht bracht.

Samen met de heer Van Veen ontving onze secretaris Gerrit Venis het gezelschap (meneer Van Wijngaarden, zijn echtgenote, mevrouw Koning en haar echtgenoot) bij het monument van de Liniecrossoers aan het Albrechtplein. Van daaruit maakten ze een wandeling; eerst naar het laatste stukje van de Volkeringel, waar bij nummer 25 Struikelstenen liggen voor de familie Hartog den Hartog. Ook andere bewoners, die daar in oorlogstijd woonden, zoals de familie Juch en de familie Van Wijngaarden, passeerden de revue. Bij het strandje tegenover het Albrechtplein werden herinneringen opgehaald aan de tijd dat het nog te doen was om de Merwede over te zwemmen met een pakketje kleren op je hoofd. Want wee je gebeente als ze er thuis achter kwamen dat je die tocht had ondernomen.

Struikelstenen

■ ■ ■ Sliedrecht

Daarna werd stil gestaan bij de Struikelstenen voor de familie Kleinkramer. De heer Van Veen deed nog eens zijn verhaal en Gerrit Venis vertelde over het Jodenpoortje tussen het huis aan de singel en de tuin van Trompstraat 23.

De heer Van Wijngaarden legde zijn meegebrachte roos bij de steen voor Mietje.

Tenslotte werd er een afspraak gemaakt om ook een bezoek aan de familie Van Wijngaarden te brengen om de plakboeken, die Kees over de

oorlog maakte, in te zien. Daarna vertrok onze secretaris en liep het gezelschap nog een rondje over de oude uitbreiding o.a. langs het huis in de Joh. Kraaijeveldstraat waar Kees van Wijngaarden in de oorlog woonde.

Burgemeester Jan de Vries maakt rondje langs Struikelstenen en treedt toe tot het Comité van Aanbeveling

In het kader van zijn kennismaking met Sliedrecht was burgemeester De Vries donderdag 3 juni jl. op pad met een aantal bestuursleden van de Stichting Struikelstenen Sliedrecht.

De tocht langs een aantal plekken waar in de afgelopen jaren Struikelstenen zijn gelegd begon bij 'het droevigste huis van Sliedrecht' aan de Stationsweg. Daar werd de burgemeester door drie bestuurders welkom geheten. Voorzitter Rien Visser vertelde er het verhaal over de bewoners en onderduikers die daar in de oorlog verbleven en werden opgehaald.

Daarna werd ter hoogte van Rembrandtlaan 20 de steen van Merwedegijzelaar Pieter Harkema jr. bezocht. Bestuurslid Anja van der Starre memoreerde er kort de geschiedenis van de Merwedegijzelaars (de burgemeester was op 16 mei jl. al bij de sobere herdenking bij het vorig jaar oktober onthulde monument aan de Volkersingel).

Ook besteedde Van der Starre aandacht aan de vader van Pieter Harkema. Hij was – waarschijnlijk door zijn anti-Duitse houding - één van de elf dorpsgenoten, die in eerste instantie als gijzelaar werden opgepakt.

Op de Oude Uitbreiding werden aansluitend de stenen bezocht van Marleentje en Bertje Sanders (onderduikers van 4 en 8 jaar, die bij de familie Hollebrands verbleven) en het gezin Kleinkramer (vader, moeder en vier kinderen). De achtergronden werden daar toegelicht door bestuurslid en oorspronkelijk initiatiefnemer Gerrit Venis.

Het rondje langs de struikelstenen werd afgesloten met koffie op het terras van Bellevue. Daar ontving de burgemeester uit handen van bestuurslid Maria Stam een boekje met het verhaal over de Joodse familie Sanders en een plattegrond, waarop de tot op heden 35 geplaatste stenen staan aangegeven. Dat biedt de burgemeester de mogelijkheid om zelf nog eens de andere plekken te bezoeken.

De Vries toonde zijn waardering voor het initiatief en de activiteiten, zoals het jaarlijks schoonmaken van de stenen samen met leerlingen van Sliedrechtse scholen, van de Stichting en verklaarde zich graag bereid toe te treden tot het Comité van Aanbeveling. In het stukje hieronder vertelt hij er zelf meer over.

Ommetje, de burgemeester vertelt

In de coronatijd hebben veel Sliedrechtse inwoners een ommetje gemaakt. Om even te ontsnappen aan het dagenlang turen naar een beeldscherm of om onze conditie op peil te houden. Een mooie bijkomstigheid is, dat je je eigen woonomgeving nog beter leert kennen en waarderen. Je ziet details, waaraan je anders vluchtig voorbijrijdt. Als ik een ommetje loop, ben ik onder de indruk van de vele monumenten en gedenkplaatsen waarmee Sliedrecht de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog levend houdt. In Sliedrecht liggen nu al op 11 plaatsen struikelstenen. Bij de huizen van de Joden en politieke gevangenen die het leven lieten in de Tweede Wereldoorlog. Wij struikelen erover 'met ons hoofd en ons hart'.

Kortgeleden wandelde ik met bestuursleden van de Stichting Struikelstenen Sliedrecht langs verschillende struikelstenen. Wij stonden letterlijk en figuurlijk stil bij de persoonlijke verhalen. Een indrukwekkende wandeling.

Nu we het einde van de coronatijd naderen, kunnen hopelijk binnen afzienbare tijd de laatste struikelstenen gelegd gaan worden. Dat is dan voor ons allemaal een goede aanleiding om regelmatig een ommetje te blijven maken. Een ommetje langs de struikelstenen, waardoor onze conditie op peil blijft en vooral onze gemeenschappelijke geschiedenis voortleeft.

Jan de Vries,

burgemeester en lid van het Comité van Aanbeveling van de Stichting Struikelstenen Sliedrecht

Stichting Struikelstenen Sliedrecht bestaat vijf jaar

Dinsdag 20 april 2021 was het vijf jaar geleden dat de Stichting Struikelstenen Sliedrecht werd opgericht. In die vijf jaar hebben we onder andere bewerkstelligd dat er in drie opeenvolgende jaren 35 van de in totaal 41 Struikelstenen zijn gelegd. De Duitse kunstenaar Gunter Demnig kwam hiervoor naar Sliedrecht en legde de herdenkingsstenen op elf verschillende adressen.

Op 6 februari 2017, binnen een jaar na de oprichting, werden de eerste 11 stenen op in totaal drie adressen gelegd. In 2018, op 27 en 28 april, volgden er 10 stenen op vijf adressen. Op 7 oktober 2019 vond voorsnog de laatste steenlegging door Demnig plaats, toen ging het om in totaal 14 stenen op drie adressen. De steenlegging die voor 11 november 2020 gepland stond, twee stuks, kon vanwege de coronamaatregelen helaas niet doorgaan. Wij hopen deze stenen op zaterdag 18 september alsnog zelf te leggen. De laatste stenen zullen eind 2022 gelegd worden, hopelijk dan weer door Demnig zelf. Meer informatie over voor wie de stenen gelegd zijn/worden, staat vermeld op onze website: www.struikelstenensliedrecht.nl.

Hoe het begon

De Stichting Struikelstenen Sliedrecht is in 2016 op initiatief van Gerrit Venis opgericht. Samen met Ronald Kitsz, Maria Stam, Anja van der Starre en Gwen Talsma vormde hij het bestuur. Toen Talsma eind 2018 naar Brabant verhuisde, trad Rien Visser aan als voorzitter. Doel van de stichting is de herinnering aan Joodse en andere medeburgers die vanuit Sliedrecht door de Nazi's in de Tweede Wereldoorlog zijn weggevoerd en zijn omgekomen levend te houden. Tot de doelgroep van het project behoren onder andere Joden en politieke gevangenen. Het gaat daardoor in Sliedrecht om tenminste 41 personen: 18 Joodse inwoners, 10 Joodse onderduikers, 1 voor het oudere zusje van 2 jonge Joodse onderduikers, 1 onderduikgeefster die Joodse kostgangers/onderduikers had en 11 Merwedegijzelaars, jonge mannen die zijn opgepakt bij een razzia als represaille voor het ombrengen van twee NSB-landwachten.

Wij proberen ons doel niet alleen te verwezenlijken door het plaatsen van herinneringsstenen, maar we willen de Sliedrechtse bevolking ook informeren over de gevolgen van deze deportaties en hen betrekken bij de nagedachtenis van deze vroegere dorpsgenoten. Voorafgaand aan de steenlegging organiseren we daarom altijd verhalen-avonden. Daarnaast worden de gelegde stenen ieder jaar gepoetst door zeer betrokken leerlingen van enkele scholen, die daarbij vergezeld worden door één van onze bestuursleden. Op deze manier houden we ook bij de jeugd de herinnering aan de ingrijpende gebeurtenissen van meer dan 75 jaar geleden levend.

Op de foto:

Staannd, v.l.n.r: Gerrit Venis, Ronald Kitsz en Maria Stam; zittend: Rien Visser en Anja van der Starre.

Struikelstenen App

Alle stenen die tot nu toe in Sliedrecht zijn gelegd, zijn toegevoegd aan de app van Stichting 18 september. Deze app kunt u downloaden in de App Store of op Google Play (zoek op 'Struikelstenen Gids'). De app geeft u toegang tot de locaties van Struikelstenen in verschillende plaatsen, waaronder Sliedrecht. U kunt zoeken op naam, straat of plaats en de mogelijkheid bestaat om een wandelroute te lopen langs meerdere locaties in een plaats. Bij de Sliedrechtse Struikelstenen staan de verhalen opgetekend van de mensen voor wie de stenen zijn gelegd.

Klaar?

Als alle 41 geplande Struikelstenen gelegd zijn, zijn we in principe 'klaar'. Wellicht is er nog iemand vergeten. Uiteraard is dat niet bewust, maar op basis van de (historische) kennis die wij nu hebben, menen wij dat al degenen die in Sliedrecht in aanmerking komen voor een Struikelsteen nu een steen hebben of (wat ons betreft) nog zullen krijgen. Mocht er nieuwe informatie opduiken, waaruit anders blijkt, dan zullen wij daar uiteraard mee aan de slag gaan.

Onze Stichting blijft sowieso actief. Niet alleen met de jaarlijkse schoonmaakbeurt van de stenen en het geven van gastlessen op scholen, maar ook met bijvoorbeeld het uitgeven van een boek(je). Hierin willen we de verhalen van de mensen waarvoor stenen gelegd zijn vertellen, compleet met een wandel-/fietsroute langs de stenen. Het blijft nodig de namen te noemen, opdat we nooit vergeten! Uw bescheiden financiële bijdrage helpt ons dit mogelijk maken. Des te meer mensen iets bijdragen, des te meer mensen kunnen zich mede-eigenaar voelen van het hele project! Doet u mee? Doneren kan op rekeningnummer: NL11 RABO 0304824879 ten name van Stichting Struikelstenen in Sliedrecht (vergeet svp uw postcode en huisnummer niet te vermelden bij uw donatie).

Meer informatie vindt u op onze website: www.struikelstenensliedrecht.nl.

Met vragen en/of opmerkingen kunt u ons mailen: info@struikelstenensliedrecht.nl.